

PĀRTIKAS RAŽOTĀJU UN PĀRSTRĀDĀTĀJU APTAUJAS PAR PIEREDZI PĀRTIKAS PRODUKTU IEPIRKUMOS KOPSAVILKUMS

Vietējas izcelsmes pārtikas ražotāju un pārstrādātāju aptauja par **pārtikas produktu un ēdināšanas pakalpojumu iepirkumiem pašvaldības pakļautībā esošo izglītības, sociālās aprūpes un veselības aprūpes iestāžu klientu ēdināšanai** īstenoja Vidzemes plānošanas reģions sadarbībā ar Latvijas lauku forumu.

Aptauju veica Latvijas lauku foruma darbinieki telefonisku interviju veidā un elektroniskā formātā laika periodā no 2021. gada 18.oktobra līdz 6.novembrim. Aptaujā piedalījās 32 respondenti. Aptaujā iegūtā informācija un dati balstās aptaujāto uzņēmumu pieredzē.

Aptaujas **mērķis bija noskaidrot būtiskākos iemeslus: a) kāpēc vietējie pārtikas produktu ražotāji piedalās vai nepiedalās publiskajos pārtikas produktu iepirkumos, b) kādiem apstākļiem un faktoriem būtu jāmainās, lai veicinātu vietējo ražotāju dalību pārtikas produktu iepirkumos un palielinātu vietēji ražotu pārtikas produktu klāstu un apjomu pašvaldību īpašumā vai pārraudzībā esošajās izglītības, sociālās aprūpes un veselības aprūpes iestādēs.**

Vietēji ražoti pārtikas produkti šīs aptaujas īstenošanu izpratnē ir produkti, kas audzēti Latvijā un/vai ražoti no Latvijā iegūtām izejvielām.

Dokumentā ir apkopoti no uzņēmumiem saņemtie dati, informācija un ieteikumi. Aptauja tika veikta ES Apvārsnis 2020 programmas finansēta projekta “Sadarbībā balstīta ilgtspējīgu un drošu pārtikas sistēmu veidošana “Food2030” mērķu sasniegšanai” (CITIES2030) ietvaros.

Aptaujas rezultāti tiks prezentēti dažādiem pārtikas nodrošināšanas sistēmā iesaistītajiem dalībniekiem, lai kopīgi meklētu risinājumus vietēji ražotas pārtikas izmantošanai pašvaldību pārraudzībā esošajās izglītības, sociālās aprūpes un veselības aprūpes iestādēs, kurās tiek nodrošināta audzēkņu, klientu vai pacientu ēdināšana. Šajā anketēšanā un turpmākajās sarunās iegūtās rekomendācijas tiks izvērtētas, lai sagatavotu priekšlikumus risinājumiem, kas sekmētu pozitīvas izmaiņas aplūkotajā jomā.

Satura rādītājs

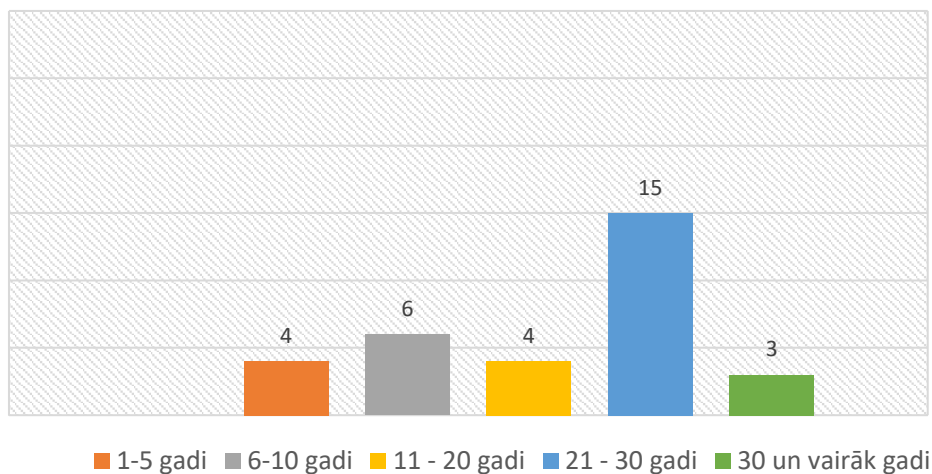
1. Izpētē iesaistīto uzņēmumu īss raksturojums	3
2. Uzņēmumu pieredze publiskajos pārtikas produktu iepirkumos.....	5
3. Faktori, kuriem jāizpildās, lai uzņēmumi piedalītos publiskos pārtikas produktu iepirkumos.....	7
4. Uzņēmumu spēja izpildīt publiskā sektora pasūtītāju prasības pārtikas produktu piegādēm.....	9
5. Uzņēmēju ieteikumi	10

1. Izpētē iesaistīto uzņēmumu īss raksturojums

1.1. Juridiskā forma

Aptaujā piedalījās 32 respondenti – Vidzemes reģiona pārtikas ražošanas un pārstrādes uzņēmumi. No tiem 15 uzņēmumu juridiskā darbības forma ir sabiedrība ar ierobežotu atbildību (SIA), 12 – zemnieku saimniecības (ZS), 1 – kooperatīvā savienība (KS), 2 – piemājas saimniecības (PS), 1 – mājražotājs (MR) un 1 – pašnodarbinātais (PŠ). Skatīt 1.attēlu. Vairums aptaujāto uzņēmumu (22) darbojas tirgū ilgāk par 10 gadiem, t.sk. 3 uzņēmumi ilgāk par 30 gadiem, kas norāda uz uzņēmumu ekonomisko dzīvotspēju.

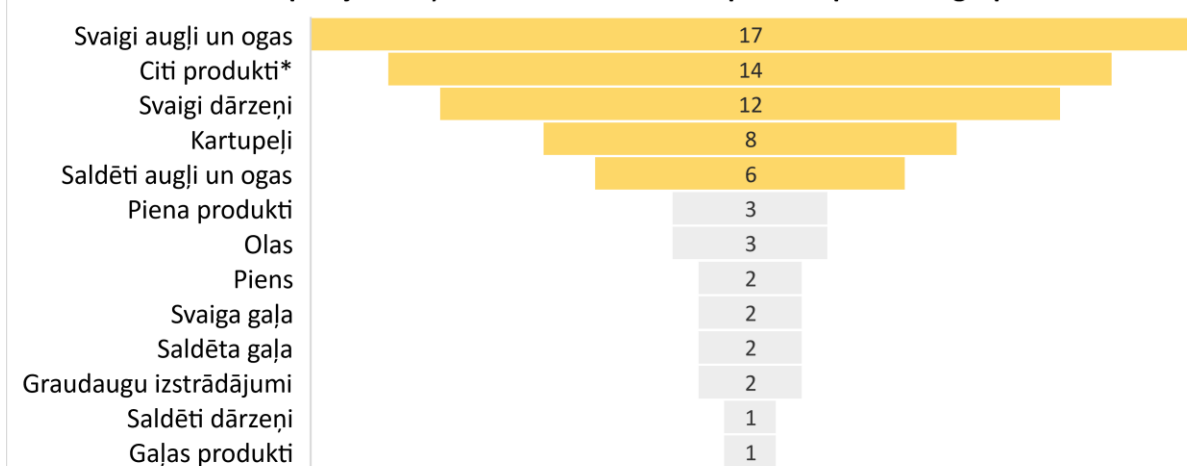
1.attēls. Aptaujāto uzņēmumu darbības ilgums (gados)

1.2. Aptaujāto uzņēmumu ražotie produkti

Aptaujas īstenotāji iedalīja pārtikas produktus 13 grupās. Aptaujāto uzņēmumu vidū dominē piecas ražošanā esošas produktu grupas (2.attēls): 1) svaigi augļi un ogas (17 ražotāji un pārstrādātāji), citi produkti (14), 3) svaigi dārzeņi (12), kartupeļi (8) un saldēti augļi un ogas (6). Trīs no minētajām grupām ir produkti, kurus visbiežāk iepērk publiskajos pārtikas produktu iepirkumos.

2.attēls. Aptaujāto uzņēmumu skaits katrā no pārtikas produktu grupām

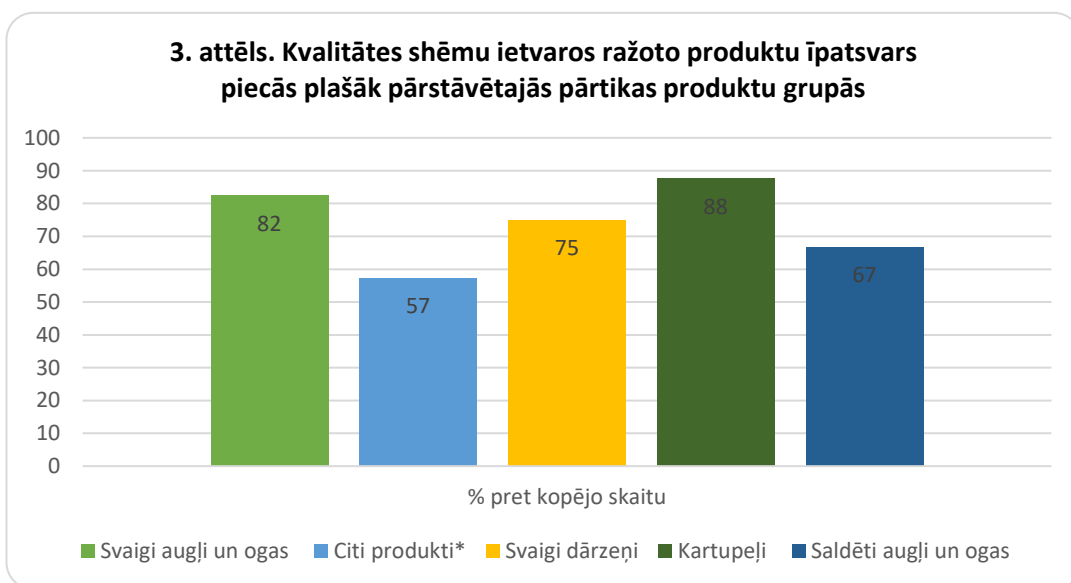

Ražotāju biežāk minētie **produkti svaigu augļu un ogu grupā** ir: āboli, bumbieri, plūmes, jānogas, upenes, avenes, zemenes, kazenes, krūmmellenes, cidonijas, smiltsērķšķu ogas.

Svaigu dārzeņu grupā: sīpoli, ķiploki, burkāni, bietes, brokoļi, kāposti, gurķi, tomāti, salāti, spināti, dilles, pupas, kāji, rutki, ķirbji, kabači, zaļumi.

Grupā “citi produkti” visbiežāk minēti: medus un medus maisījumi, svaigas un saldētas augļu un ogu sulas, kaltētas ogas, sīrupi un ievārījumi, morsi, ogu našņi, bezalkoholiskie dzērieni, dažādas eļļas, tējas.

Lielākā daļa uzņēmumu ražo produktus atbilstoši kādai no Latvijā pastāvošajām pārtikas ražošanas kvalitātes shēmām, un tās ir: NPKS - Nacionālā pārtikas kvalitātes shēma; BLS - produkti, kas audzēti atbilstoši bioloģiskās lauksaimniecības prasībām; LPIAP - produkti, kas audzēti atbilstoši lauksaimniecības produktu integrētās audzēšanas prasībām. 3.attēlā šis rādītājs ir atspoguļots piecās plašāk pārstāvētajās produktu grupās.

Trīs uzņēmumi ir norādījuši, ka piedalās programmā “Skolas auglis”.

Četri uzņēmumi, kas tirgū darbojas 10 un mazāk gadus, piedāvā dažādus nišas produktus, piemēram, krūmmellenes, smiltsērķšķu produktus, bioloģiski audzētu putnu gaļu, krūmcidonijas un no tām ražotus produktus, tējas, ogu vīnus. Vienlaikus vismaz četri šīs grupas uzņēmumi piedāvā produktus, kurus publiskā sektora pasūtītāji plāno iegādāties pārtikas produktu iepirkumos, piemēram, svaigas ogas, no ogām un augļiem ražoti produkti, dārzeņi un kartupeļi.

2. Uzņēmumu pieredze publiskajos pārtikas produktu iepirkumos

Publiskajos pārtikas produktu iepirkumos ir piedalījušies 10 uzņēmumi vai 31 % no aptaujāto kopskaita, bet 22 jeb 69 % nav piedalījušies. Kā redzams 4.attēlā apkopotajās atbildēs par to, kāpēc uzņēmumi nepiedalās iepirkumos, trīs visbiežāk minētie iemesli ir: 1) citi iemesli (atbildi sniedza 12 respondenti vai 23 % no tiem, kas nav piedalījušies iepirkumos) – zemāk sniegts izklāsts, 2) iepirkumos pieprasītais atšķirīgais produktu sortiments (11 respondenti vai 21 %), 3) iepirkumu sarežģītība (7 respondenti vai 14 %).

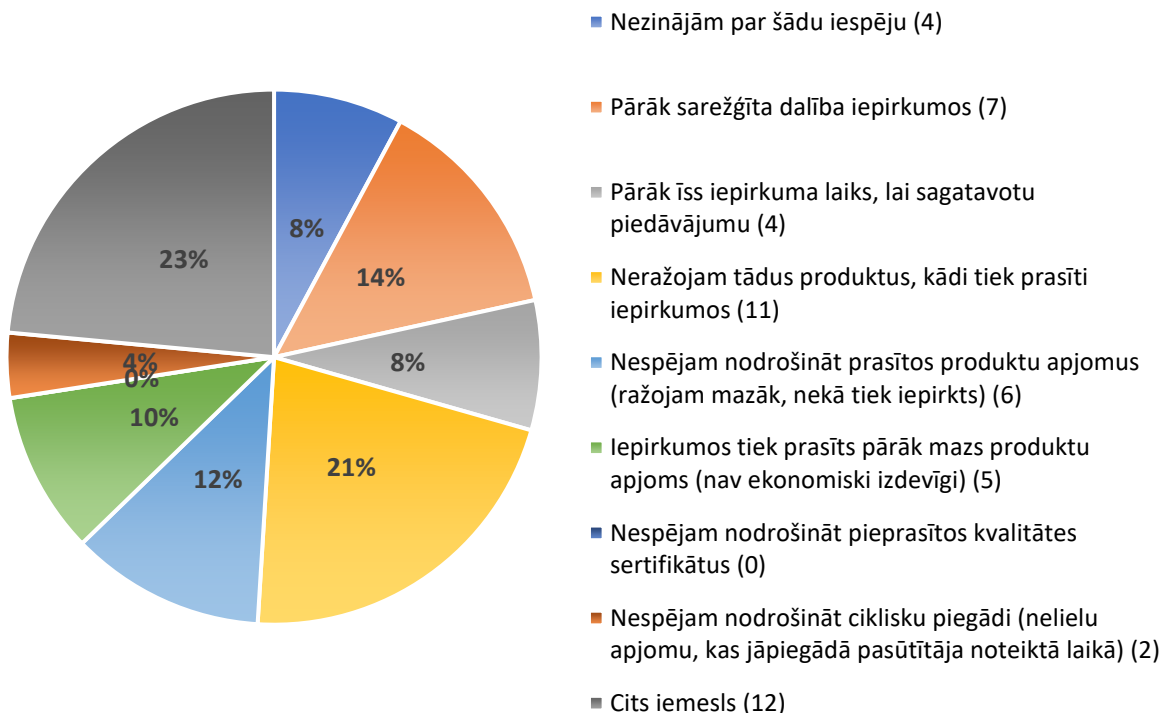
Atbildes variantā “citi iemesli” uzņēmumi nosauca šādus faktoros:

- Nespēja pašiem nodrošināt visu iepirkumā prasīto apjomu un sortimentu
- Pašu ražoto produktu neatbilstība iepirkumu vajadzībām (piem. medus, smiltsērķšķu produkti, sulas, sīrupi)
- Grūtības prognozēt ražu, īpaši bioloģiskās audzēšanas sistēmā
- Nespēja konkurēt ar citu Eiropas Savienības dalībvalstu intensīvi saražotās atbilstošās produkcijas cenu (nevar pārdot zemāk par pašizmaksu)
- Pārāk zema paredzamā produktu pārdošanas cena, kas nesedz ražošanas izmaksas
- Trūkst iespēju uzglabāt produktus visam līguma izpildes periodam (piem., āboli jāpiegādā vēl maijā, taču bioloģiski audzētus ābolus tik ilgi nevar uzglabāt)
- Nespēja izsekot iepirkumiem un izprast to atšķirīgās prasības (trūkst laika un cilvēkresursu)
- Intereses neesamība, jo realizē produkciju, izmantojot citus noieta veidus
- Bailes no sankcijām gadījumos, kad nespēj pildīt līgumsaistības

Papildus uzņēmēji nosauca vēl citus faktoros, kas ietekmē lēmumu nepiedalīties publiskos pārtikas iepirkumos (dažus faktoros norādījuši uzņēmumi, kuri ir piedalījušies iepirkumos, bet vairs nevēlas to darīt):

- Līguma izpildē grūtības sadarboties ar produktu saņēmēju - mēģinājumi pazemināt cenu zem bāzes cenām, sūdzības par to, ka, salīdzinot ar bāzē nopērkamiem produktiem, piegādātie dārzeņi ir “par mazu”, neņemot vērā, ka tie ir bioloģiski audzēti produkti. Darījums kļūst apgrūtināts un nerentabls.
- Pašvaldību pārtikas produktu iepirkumos nav izdalīti sezonas dārzeņi, kurus var piedāvāt vietējie zemnieki. Līdz ar to atsevišķa dalība iepirkumā nav iespējama, bet dalība, apvienojoties ar citiem ražotājiem, ir pārlietu sarežģīta.
- Kopīgu piedāvājumu, kas spēj nodrošināt visu prasīto sortimentu un apjomu, sagatavošanai trūkst cilvēkresursu
- Pārtikas iegādei atvēlētais finansējums uz vienu izglītojamo personu neatbilst tirgus cenām, īpaši attiecībā uz bioloģiski audzētiem produktiem. Ēdinātāji sūdzas par grūtībām sabalansēt ēdienkarti ar izmaksām.
- Dalība rezultatīvā iepirkumā nerezultējās ar dalību piegādē - izpildot līgumu, ēdinātājs nepirka produktus no ražošanas uzņēmuma, kurš bija norādīts piedāvājumā kā produktu piegādātājs. 5 respondenti norādīja, ka ir saskārušies ar gadījumiem, kad pārtikas lieltirgotāji aicina ražotāju vai pārstrādātāju piedalīties pārtikas produktu iepirkumā kā apakšuzņēmēju, taču līguma izpildes laikā produktus neiepērk.

4.attēls. Iemesli, kāpēc pārtikas ražotāji un pārstrādātāji nepiedalās publiskajos pārtikas iepirkumos

Uzņēmumi dalījās informācijā par to, cik reizes ir piedalījušies iepirkumos un cik reizes ir uzvarējuši, t.i. ieguvuši tiesības slēgt līgumu par pārtikas produktu piegādi (1.tabula).

1.tabula. Pārtikas produktu iepirkumu rezultāti 10 uzņēmumos				
Uzņēmumu juridiskā darbības forma	Uzņēmumu darbības ilgums gados	Dalības reižu iepirkumos skaits	Reižu skaits, kad saņēmuši tiesības slēgt līgumu par produktu piegādi	Līgumu skaita pret dalības reižu skaitu īpatsvars, %
ZS	15	4	3	75
SIA	60	50	12	24
PKS	28	20	10	50
ZS	29	14	12	86
SIA	25	30	20	67
SIA	27	40	25	63
PS	28	2	2	100
ZS	30	3	3	100
ZS	31	6	6	100
PS	4	2	2	100

Apkopotajā informācijā redzams, ka iepirkumos piedalās dažādu juridisko formu un darbības ilguma ziņā atšķirīgi uzņēmumi. Netika konstatēts, ka kāds uzņēmums ir vairākkārtīgi piedalījies, bet ne reizi nav guvis tiesības slēgt līgumu. Uzņēmumu ar augstu aktivitāti (piedalījušies iepirkumos 20 un vairāk reizes) rezultativitāte ir vidēji 61 %. Aplūkojot dalības iepirkumos reižu skaitu pret uzņēmumu darbības ilgumu

gados (kā arī ņemot vērā iepirkumu sistēmas pastāvēšanas laiku), redzams, ka dalība nav regulāra. Būtu nepieciešama padziļināta izpēte par iemesliem.

Neviens no aptaujātajiem uzņēmumiem nav piedalījies pārtikas produktu iepirkumos kopā ar citiem ražotājiem, lai gan atbildēs norādīts, ka to vēlētos un ka šāda pieeja, iespējams, palielinātu izredzes saņemt pārtikas produktu pasūtījumus. Viens no respondentiem tika uzrunājis bioloģisko dārzeņu ražotāju kopīga piedāvājuma sagatavošanai, taču saņēma atteikumu. Atteicēja argumentācija - pārāk zema iepirkuma cena.

Papildus iepriekš izklāstītajam, uzņēmumi dalījās ar piedzīvotajām grūtībām un dilemmām, gatavojot piedāvājumus iepirkumiem, un tās ir:

- Sarežģīta iepirkumu sistēma – grūti saprast, kā un kur tehniski jāiesniedz piedāvājums, gan prasības un nosacījumus (nepieciešams liels laika ieguldījums)
- Nespēja izpildīt noteiktās “zaļā iepirkuma prasības” - minēts piemērs saistībā ar automašīnu atgāzēm, kuras spēj izpildīt vairumtirdzniecības bāzes ar saviem resursiem, bet nespēj mazie un vidējie ražotāji
- Esošā iepirkumu pieeja rada neziņu par to, vai tiks iepirkts viss piedāvājumā norādītais apjoms
- Iepirkuma nolikumā noteiktās prasības būtiski sadārdzina piedāvājumu, līdz ar to mazina konkurētspēju – minēts piemērs par apvienoto iepirkumu, kurā ir 30 un vairāk piegādes vietas uz kurām praktiski vienā laikā jānodrošina piegāde, kas sadārdzina piegādi kopumā

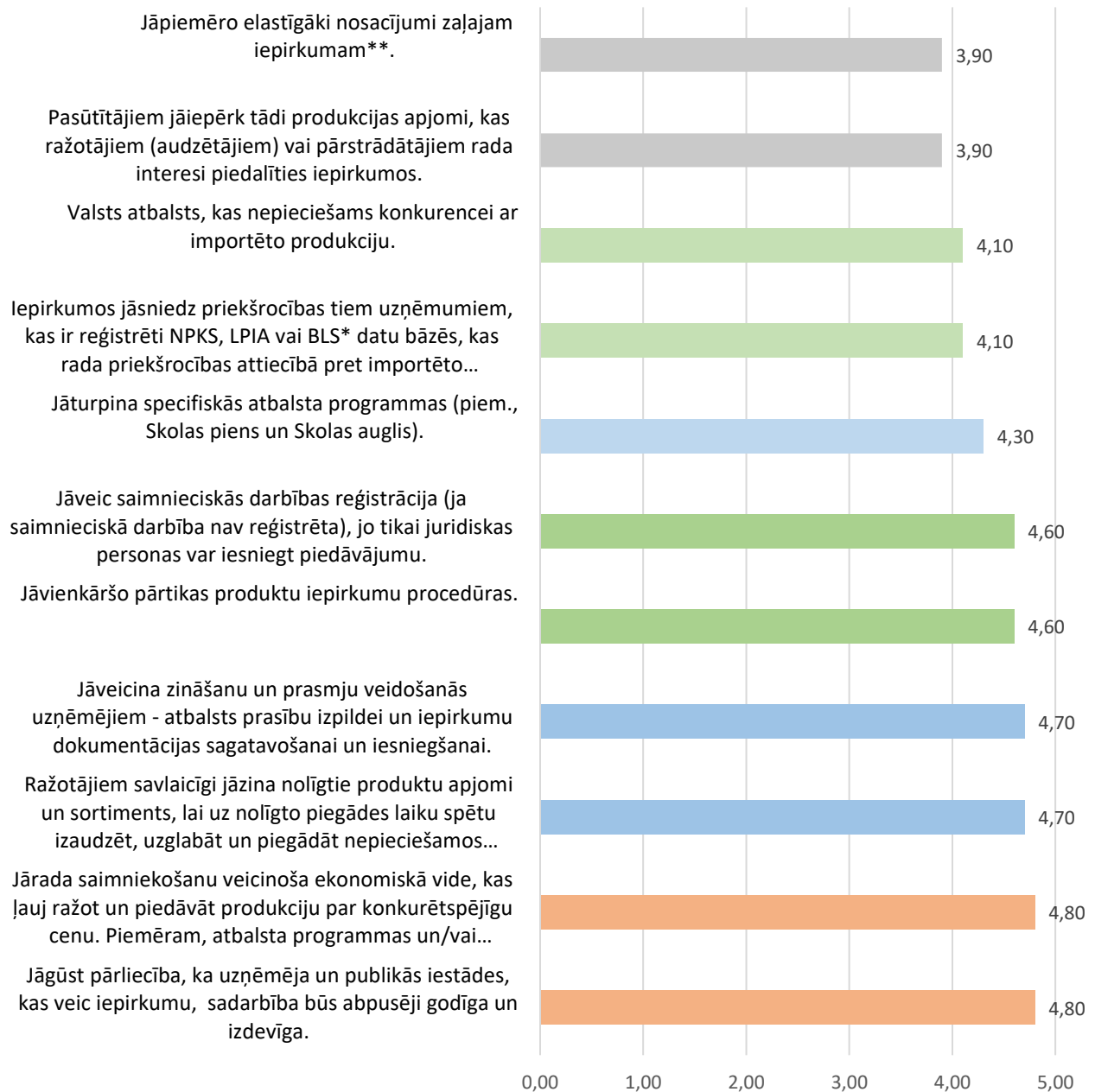
3. Faktori, kuriem jāizpildās, lai uzņēmumi piedalītos publiskos pārtikas produktu iepirkumos

Uzņēmumiem, kuri ir piedalījušies iepirkumos, tika lūgts novērtēt 11 faktorus, kas ietekmē izvēli – piedalīties vai nepiedalīties iepirkumā. Vērtējums tika izteikts piecu ballu skalā, un, apkopojot saņemtos individuālos vērtējumus, katram faktoram tika aprēķināts vidējais novērtējums. Jāatzīst, ka visi faktori tika atzīti kā nozīmīgi. Vislielākā nozīmība tika piešķirta šādiem diviem faktoriem (vērtējums 4,8):

1. Jārada saimniekošanu veicinoša ekonomiskā vide, kas ļauj ražot un piedāvāt produkciju par konkurētspējīgu cenu.
2. Jāgūst pārlicība, ka uzņēmēja un publikās iestādes, kas veic iepirkumu, sadarbība būs abpusēji godīga un izdevīga.

Visi faktori un to vērtējums apkopoti 5.attēlā.

5.attēls. Priekšnoteikumi / faktori, lai vietējie pārtikas ražotāji un pārstrādātāji piedalītos pārtikas produktu iepirkumos

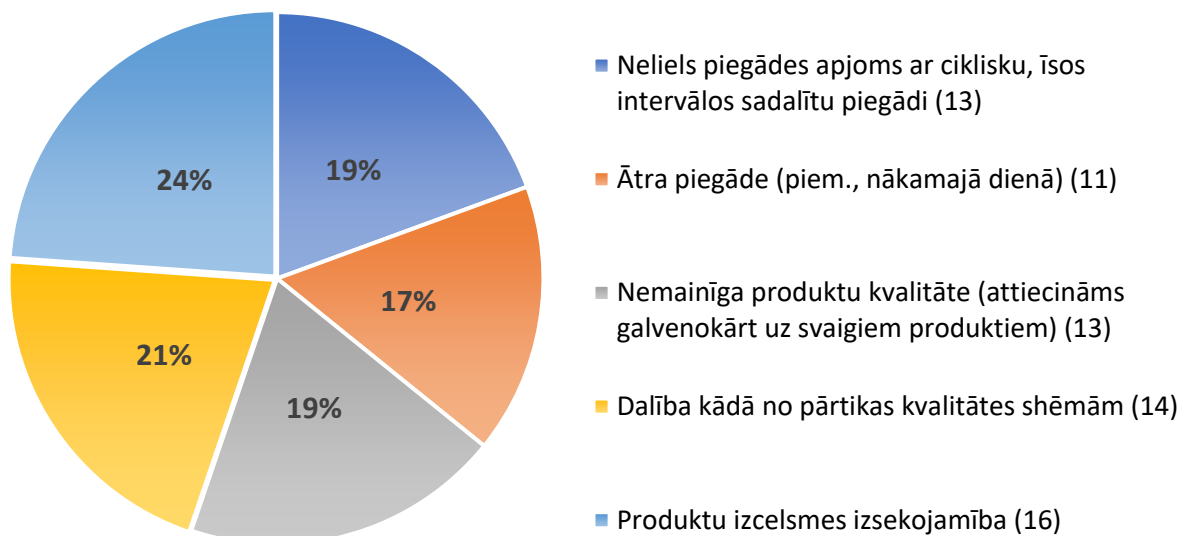
* NPKS - Nacionālā pārtikas kvalitātes shēma; BLS - produkti, kas audzēti atbilstoši bioloģiskās lauksaimniecības prasībām; LPIAP - produkti, kas audzēti atbilstoši lauksaimniecības produktu integrētās audzēšanas prasībām

** Zaļais iepirkums - iepirkums, kuram tiek piemēroti specifiski kritēriji, kas pasūtītājam ļauj iegādāties tādas preces, pakalpojumus un būvdarbus, kas rada mazāko iespējamo ietekmi uz vidi visā to aprites ciklā, vienlaikus sekmējot vidi draudzīgu preču un pakalpojumu tirgus attīstību un vietējās ekonomikas konkurētspējas paaugstināšanu.

4. Uzņēmumu spēja izpildīt publiskā sektora pasūtītāju prasības pārtikas produktu piegādēm

2021. gada vasaras-rudens periodā tika veikta publiskā sektora iestāžu aptauja par dažādiem pārtikas produktu iepirkumu aspektiem. Tās ietvaros tika noskaidrots, kuri aspekti ir visnozīmīgākie iestādēm, kas iegādājas produktus. Uzņēmumu aptaujas ietvaros tika noskaidrota to spēja bez grūtībām izpildīt pasūtītāju ieskatā nozīmīgākos piegādes nosacījumus / faktoros. 6.attēlā ir apkopotas atbildes, kur iekavās pie katra faktora ir norādīts atbildi sniegušo respondentu skaits, bet attēlā norādīts atbildējušo % īpatsvars.

6.attēls. Ražotāju un pārstrādātāju spēja bez grūtībām izpildīt pasūtītāju ieskatā nozīmīgākos piegādes nosacījumus / faktoros

Papildus uzņēmēji sniedza komentārus par minētajiem faktoriem:

- Visi nosauktie faktori sadārdzina izmaksas
- Neliels piegādes apjoms ar ciklisku intervālu kļūst nerentabls. Piemēram neliela apjoma piegāde uz attālāku vietu
- Ātra piegāde ne vienmēr ir iespējama. Kā norādīja dažādu produktu ražotāji (gaļa, augļi un ogas) - produktu sagatavošanai nepieciešams laiks
- Izdevīgākas ir lielas piegādes, vēlams 1-2 gadā
- Nemainīga produktu kvalitāte bioloģiski audzētiem produktiem nav iespējama

Lai nodrošinātu neliela apjoma un/vai cikliskas piegādes, 13 aptaujātie uzņēmumi veido un uztur pagrabus un/vai noliktavas, kas ļauj atsevišķus pārtikas produktus uzglabāt līdz nākamajai ražai. Uzņēmumi, kuri varētu uzglabāt savu produkciju, bet to nedara, kā iemeslus norādīja: 1) finanšu līdzekļu trūkumu, 2) neziņu par iepirkumu līgumu ietvaros realizējamiem apjomiem, 3) maza apjomu piegāžu nerentabilitāti.

5. Uzņēmēju ieteikumi

Šajā nodaļā ir apkopoti uzņēmēju ieteikumi. Pirmā ieteikumu daļa attiecas uz ārējiem faktoriem, kurus uzņēmēji paši nevar ietekmēt un to īstenošanā ir jāiesaistās publiskā sektora institūcijām. Otrā ieteikumu daļa attiecas uz apstākļiem un faktoriem, kurus uzņēmumi paši var ietekmēt, taču būtu nepieciešami atbalsta instrumenti, kurus izmantojot, tiktu sekmēta pārtikas ražotāju un pārstrādātāju dalība publiskos pārtikas produktu iepirkumos un līdz ar to vietējas izcelsmes pārtikas produktu izmantošana.

Ieteikumi publiskā sektora institūcijām:

- Vienkāršot iepirkumus, t.sk. skaidri definēt noteikumus kopumā, atbilstīgi nedefinēt produktu grupas, nodalīt sezonālos produktus atsevišķās daļās, iepirkt lielākos apjomos u.c. – uzņēmēji ir gatavi diskutēt par šo jautājumu
- Pasūtītājiem pārskatīt un noteikt reālai tirgus situācijai atbilstošas pārtikas produktu iegādes cenas,
- Apzināt vietējo pārtikas produktu ražotāju piedāvājuma iespējas (veidi, apjoms, iespējamais piegādes intervāls, kvalitāte u.c.)
- Vietējām pašvaldībām izveidot pārtikas produktu ražotāju un pārstrādātāju datu bāzi, kas ietvertu informāciju par vietējo ražotāju un pārstrādātāju pastāvīgā sortimentā esošiem pārtikas produktiem, to aptuvenajiem apjomiem, kā arī šo produktu uzglabāšanas iespējām (periods no-līdz). Sadarboties ar datu bāzē iekļautajiem piegādātājiem, aktīvi informējot par iepirkumiem un aicinot piedalīties pārtikas produktu iepirkumos
- Izveidot vienotu (pašvaldības vai reģiona līmeņa) prognozējamo pārtikas produktu iepirkumu datu bāzi, kurā redzams, kādi produkti un kādos apjomos būs vajadzīgi tuvumā esošajām iestādēm nākamajā sezonā, kādi ir paredzamie piedāvājumu iesniegšanas termiņi u.c. nosacījumi, kas ļauj plānot ekonomiski izdevīgus audzēšanas un noieta apjomus
- Organizēt potenciālajiem piegādātājiem seminārus par iepirkumu prasībām un aspektiem, kas, gatavojot piedāvājumus un veicot pārtikas produktu piegādes, būs jāievēro / jāizpilda
- Ciešāk un efektīvāk uzraudzīt, vai piegādātāji piegādā to ražotāju produktus, kas tika norādīti, iesniedzot piedāvājumu, kā arī to, ka tiek izpildītas kvalitātes prasības
- Normatīvajos aktos noteiktajās robežās elastīgi piemērot prasības vietējo ražotāju produkcijas sortimentam, iespējām un līguma periodam
- Valsts pārvaldei aktīvāk rīkoties, lai panāktu taisnīgāku ES lauksaimniecības atbalsta politiku

Ieteikumi pārtikas produktu ražotājiem un pārstrādātājiem:

- Veidot un paaugstināt uzņēmumu spēju piedalīties iepirkumos – izglītēt esošos vai piesaistīt arējos cilvēkresursus, kas spēj nodrošināt kvalitatīvu iepirkumu procesu sagatavošanu un vadību
- Attīstīt kooperāciju vietējas izcelsmes pārtikas produktu ražošanas un piegādes ķēdes veidošanai
- Izskatīt iespēju veidot kopīgu loģistikas risinājumu (piemēram, kopīgs transports vai noliktava) kvalitatīvu, vietēji ražotas pārtikas produktu piegādei pašvaldības iestāžu vajadzībām (6 respondenti uzskata, ka tas ir atbilstošs risinājums, 5 – pieļauj šādu risinājumu)
- Sadarboties kopīgai dalībai pārtikas produktu iepirkumos

Vidzemes plānošanas reģions un Latvijas lauku forums izsaka pateicību visiem uzņēmumiem un to darbiniekiem, kuri veltīja laiku atbilžu sagatavošanai.

Būsim gandarīti un pateicīgi, ja, iepazīstoties ar šī materiāla saturu, jūs vēlēšities izteikt viedokli vai sniegt ieteikumus, kas darba grupai palīdzēs apzināt un realizēt efektīvākos risinājumus, lai iespējami īsākā laika periodā Vidzemes reģiona bērnudārzu, skolu, sociālās aprūpes un veselības aprūpes iestāžu galdā vairāk būtu pieejami vietēji ražoti augļi, dārzeņi, piens, gaļa un citi produkti.

Kontaktinformācija ieteikumiem un jautājumiem: Irīna Kulitāne, Vidzemes plānošanas reģiona eksperte ekonomikas jautājumos. E-pasts: irina.kulitane@konso.lv. Tālrunis: 29 131 859.